

מעדני שבת

פרשת בא תשפ"ד

גליון שפ"ג

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

כלב בהלכה

בהערות הגר"ש אלישיב מפרש דהוא המשך למאי דאמרו דמונע חסד מתוך ביתו, והיינו כי במצות צדקה הבטיחה התורה דלא יחסר לו משום הצדקה, ואדם זה המגדל כלב רע בתוך ביתו וע"י זה מונע את העניים מלבא, אינו מאמין במאי דכתיב דהקב"ה יברכו בגלל הצדקה, וש"מ דפרק מעל עצמו יר"ש.

עוד איתא בגמ' (ב"ק ט"ו:) רבי נתן אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך. המהרש"א מפרש שהגמ' בשבת הוסיף דאל יגדל כלב אפי' הוא יודע בו שאינו כלב רע ומשום דמונע חסד גו' דהאורחים והעניים לא ידעו בו שאינו רע וסוברים שהוא רע ויראים ממנו מלבא לביתו.

עוד מצינו בגמ' (ב"ק פ"ג.) לא יגדל אדם את הכלב אא"כ קשור בשלשלאות כו', תנו רבנן לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה, תניא רבי אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים למאי נפקא מינה למיקם עליה בארוור.

הרמב"ם (נזקי ממון ה' ט') כתב אסרו חכמים לגדל חזירים בכל מקום, ולא את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת, ואמרו חכמים ארוור מגדל כלבים וחזירים מפני שהזיקן מרובה ומצוי.

מסתימת לשון הרמב"ם משמע שכל כלב אסור אבל הגהות מיימוניות (הל' רוצח י"א) כתב שכלב שאינו רע מותר לגדל כדאמרין במסכת ע"ז (כ"ב:) אלמנה לא תגדל כלב בביתה מפני החשד, משמע הא אדם אחר מותר. אבל הים של שלמה (ב"ק ז' מ"ה) כתב שאין ראייה דדילמא האי איירי בכלבא כופרים, דהיינו כלבים קטנים דלא נבחי, אבל סתם כלב לא, כי אף שאינו נושך מ"מ אסור משום שהוא מנבח והאשה מפלת מיראתו.

השו"ע (חור"מ ת"ט ג') פוסק אסור לגדל כלב רע, אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר מותר לגדלו וקושרו ביום ומתירו בלילה. הרמ"א כתב וי"א דהשתא שאנו שרוין בין הגוים בכל ענין שרי, ופוק חזי מאי עמא דבר. מיהו נראה אם הוא כלב רע שיש לחוש שיזיק בני אדם דאסור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל.

הסמ"ע שם מביא רש"י שטעם האיסור מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראתו. ומפרש שהם ב' טעמים, וכשהוא קשור אין חשש שישוך, וגם טעם שמנבח ומפילות הנשים מיראתו אין כאן כיון דידועין שהוא קשור לא מתיראין ממנו ואינן מפילות.

בשבת

כתב השו"ע (או"ח שכ"ד י"א) שאסור להאכיל בהמות בשבת חוץ מכלב שמזונותיו עליה. המ"ב מפרש אפי' כלב שאינו מגדלו בביתו מותר דמצוה קצת ג"כ ליתן לו מזונות, כמו שאמרו חז"ל שחם הקב"ה עליו לפי שמזונותיו מועטין ומשהה אכילתו במעיו שלא יתעכל ג' ימים.

והמאירי (שבת י"ט.) מפרש שמזונותו עליך משום דכתיב לכלב תשליכון או בשכר לא יחרץ כלב לשונו איתא בגמ' (סנהדרין ק"ח:) ת"ר ג' שמשו בתביבה וכולם לקו כלב ועורבו וחם, כלב נקשר עורבו רק חם לקה בעורו.

כתיב (יא, ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו'. איתא בגמ' (ברכות נ"ו:) הרואה כלב בחלום ישכים ויאמר 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו' קודם שיקדמנו פסוק אחר 'והכלבים עזי נפש'.

איתא בגמ' (שבת קנ"ה:) מאי דכתיב 'דע צדיק דין דלים' יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים.

שנינו במסכת טהרות (ג' ח') אם יש בצק טהור ומשקין טמאין בתוך הבית רבי אליעזר בן יעקב מטהר את הבצק אם יש שם כלב כי הוא פיקח ואין דרכו להניח את המזון ולילך למים, וממילא לא שטה תחילה ולא נגעו המשקין הטמאים בעיסה. הברטנורא מפרש שהוא פיקח ואין דרכו לשתות כל זמן שהוא מוצא לאכול, שהוא אומר כל שעה משקין מצויין ואין כל שעה אוכלין מצויין.

מבואר בגמ' (פסחים ל"א:) שכלב מריח יותר טוב משאר חיות וחפישת הכלב היא עד שלשה טפחים, ולכן אם ידוע שיש חמץ תחת גל אבנים אם אין עליו גובה שלשה טפחים צריך להוציאו משם במרא וחצינא בענין שאין בו סכנה, ואם יש עליו גובה שלשה טפחים מבטלו בלבו.

שנינו בכלאים (ח' ו') כלב מין חיה ר"מ אומר מין בהמה. עוד שנינו במסכת טהרות (ח' ו') כלל אמרו בטהרות כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מאוכל הכלב. וכן מצינו גם בהל' פסח (תמ"ב ב') הפת עצמה שעטיפשה ונפסלה מלאכול הכלב אינו חייב לבער כי הוא כעפרא בעלמא. האור לציון (ג' ז' הערה כ"ב) כתב שנפסל מאכילת כלב אינו נמדד לפי כלבים שמגדלים בבתיים והם מפונקים באוכל, אלא בכלב מדברי ששהה ג' ימים בלא אכילה, ורק אם נפסל מאכילה לכלב זה חשיב אינו ראוי.

שכר

כתיב (שמות כב) 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו', רש"י מפרש למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקב"ה תנו לו שכרו.

עוד מצינו במסכת כלה (פרק ז) למה זכו כלבים שיעשו מצואתם ספרים ומזוזות לפי שנאמר לא יחרץ כלב לשונו. הדרכי תשובה (יו"ד כ"ט סק"ב) מביא שו"ת חקרי לב שתמה על מנהג העולם אם נמצא טריפה מוכרה ונותנה לנכרי ואלו בקרא כתיב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו, וסיים בצ"ע. גם המנחת חינוך (מצוה ע"ג) תמה על מה שכל מוני המצות לא חשבו דיש מ"ע גבי טריפה להשליך לכלב, ומביא תוס' (יומא ל"ו:) שכתב שהאוכל טריפות עובר בלאו ועשה.

באמת מבואר להדיא להיפוך ברמ"א (ק"ז) שכתב דבנזדמן לו נבילה וטריפה בביתו דמותר למוכרה לנכרי, ומזה מוכיחים כמה אחרונים שדין זה אינה מצוה אלא רק רשות.

להחזיק כלב בבית

איתא בגמ' (שבת ס"ג.) כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו, רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים. המהרש"א מפרש דכיון דאע"ג דיש לו מזוזה מ"מ מעמיד ג"כ כלב לשמירה, ש"מ דאינו סומך על המזוזה עצמה דמהניא לשמירה וחזינן מזה דפורק ממנו יר"ש.

כתיב (יא, ב) 'דבר נא באזני העם וישאלו וגו', רש"י מביא דברי הגמ' אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדו וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. והכל תמהו אטו אי לאו שלא יאמר לא היה ה' מקיים הבטחתו.

השם משמואל מבאר הרי ידוע שהנשמות של ישראל שהיו במצרים היו בגלגול דור המבול ודור הפלגה, והנה חטא דור המבול הוא תאוה, וחטא דור הפלגה היה ע"ז, וגלות מצרים היתה מירוק לשניהם. ונראה כי בגזירת בין הבתרים היו ארבע גזירות, גר יהיה זרעך היינו שלא יהיה לו מקום קבוע שלו, בארץ לא להם היינו ארץ טמאה שאינה שייכת להם, ועבדו, ועינו אותם. ושתי הגזירות הראשונות, היינו גר יהיה זרעך, ובארץ טמאה, הן מירוק לחטא ע"ז, והוא עונש מדה במדה, כמו שרצונו של העובד ע"ז לצאת מתחת רשותו של הקב"ה כן העונש שאין לו רשות ומקום, ולעומת כי היה במקום טהרה ענשו להתגורר במקום טומאה. ושתי הגזירות האחרונות ועבדו, ועינו אותם, הן מירוק לחטא התאוה. והוא מדה במדה, לעומת שהיה להוט אחר הנאות הגוף והתאוה ענשו הוא עבדות, וגם עינוי הוא היפוך הנאה. והגזירת של ד' מאות שנה לא קאי על ועבדו ועינו אותם, אלא על גר יהיה זרעך.

ובזה מיושב שלא יאמר אותו צדיק ועבדו ועינו אותם קיים בהם, הגם שלפי ההבטחה אין מגיע להם הרכוש הגדול עד תום מירוק חטא ע"ז, מ"מ מאחר שקיים בהם ועבדו ועינו אותם ובזה נמצאו שלמים צריך הקב"ה ליתן להם בחסדו בשכר ועבדו ועינו אותם שנתקיים בהם.

כתיב 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין וגו'. החתם סופר תמה איך ע"י שלא יחרצו הכלבים לשונם יודע כי הפליא ה'.

ומפרש ע"פ מה שאמרו חז"ל (ב"ק ס'): מלאך המות בא לעיר כלבים בוכים וכשאליהו בא לעיר כלבים שוחקים, נמצא שיש לנפש הכלב הרגשה בבא לעיר מלאך המשחית בעם או המלאך הגואל, והנה באותו הלילה שהושחתו בכורי מצרים ונגאלו ישראל היה מהראוי שיהיה בזה הרגש נפלא לנפשות הכלבים לבכות מצד ולשחוק מצד. אך כל זה הוא אם ההשחתה או הגאולה הוא ע"י מלאך שיש בכח מזלו של כלב להרגיש בזה, אך במצרים שהקב"ה בכבודו ובעצמו הרג בכורי חם והוא בעצמו גאל ישראל ואין כח בנפש הכלב להרגיש את כבודו ית"ש, ע"כ לא חרצו לשונם. וזה שאמר לא יחרץ כלב לשונו מזה תדעון אשר יפלה ה' ית' בעצמו לא ע"י מלאך ושליח.

אולם דעת זקנים מבעלי התוספות כותבים שהיה כאן נס דאע"ג דאמרינן כלבים צועקים כשמלאך המות בא לעיר וא"כ דין היה לצעק בשעת מכת בכורות אפילו הכי ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. ונראה דס"ל שאע"פ שגוף המכה היתה ע"י הקב"ה מ"מ הרי מבואר שהיה שם גם משחיתים, כמבואר ברש"י שהקב"ה אמר להם שלא יצאו מהבית כי מאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע.

רש"י (יב, ו) מביא מדרש ר' מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר (יחזקאל טז ח) 'ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים', הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר (שם ז) ואת ערום ועריה, ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה.

האפריון מפרש דהנך שתי מצוות פסח ומילה מישך שייכי להדדי, ובמצות פסח לחוד לא הוי די רק בצירוף מצות מילה, כי ע"י המילה קונה הנמול קנין טוב, שבו תלוי כל הצלחות האדם להיות מוכן למסור נפשו על קדושת השם ית"ש, כי ירגיל את עצמו תחלה באחד מאיבריו ואח"כ יהיה נקל בעינו למסור כל גופו, ולפי"ז יש לפרש יען כי מצות שחיטת הפסח היה להפריש מע"ז שהיו משוקעים בגילולי מצרים שהיו עובדין לטלה, וע"כ צוה הקב"ה שישחטו אותו, ולא לבד לשחוט אותו להתרחק מע"ז אלא גם שימולו את עצמם אשר ע"ז יקנו קנין בנפשותיהם להיותם מוכנים למסור את נפשם על קדושת שמו יתברך, שאם ח"ו יעמוד מי שיאנס אותם לע"ז ימסרו את כל גופותיהם ולא יעבורו.